

CIVILIZACIJA

Zgodovina sveta v 1000 predmetih

VSEBINA

ZGODNJE DRUŽBE

20.000–700 PR. N. ŠT.

- 012 Prvi ljudje oblikujejo svet
- 016 Uganka indske civilizacije
- 018 Zibelka civilizacije
- 026 Egipčansko življenje in posmrtno življenje
- 040 Evropski bojevniki bronaste dobe
- 043 Mogočni Hetiti
- 044 Palačne družbe egejskih kultur
- 047 Drzni Feničani
- 048 Kitajsko prvo nebeško cesarstvo
- 054 Strašljivi andski bogovi
- 055 Skrivnostna olmeška dežela

STARE CIVILIZACIJE

700 PR. N. ŠT.–600 N. ŠT.

- 058 Starogrške mestne države
- 066 Keltska kraljestva
- 071 Veliko Perzijsko cesarstvo
- 074 Umetniški Etruščani
- 080 Blišč Rima
- 090 Tuja vladavina v Egiptu
- 098 Prva indijska cesarstva
- 100 Združena kitajska kraljestva
- 105 Jajojska in kofunska Japonska
- 106 Prva mezoameriška mesta
- 110 Skrivnostna Nazca in Moche

TRGOVINA IN IMPERIJ

600–1450

- 114 Evropska germanska kraljestva
- 120 Vikinški trgovci in plenilci
- 130 Sijaj Bizanca
- 134 Islamski dvori in kalifati
- 135 Španske in afriške islamske kulture
- 136 Normanski križarji in osvajalci
- 146 Vzpon Svetega rimskega cesarstva
- 151 Prva kraljestva vzhodne Evrope
- 152 Imperiji mongolskih kanov
- 154 Umetnost in bogočastje v klasični Indiji
- 160 Zmajev prestol cesarske Kitajske
- 168 Budizem na srednjeveškem Japonskem
- 170 Korejska zlata kraljestva
- 172 Kamboška tempeljska mesta
- 174 Seldžuška in prva osmanska cesarstva
- 176 Duh ameriškega jugozahoda
- 178 Mezoameriški ustvarjalci mitov
- 188 Zakladi Andov
- 192 Kiparji z Velikonočnega otoka

RAZSVETLJENSTVO IN IMPERIALIZEM

1450–1750

- 196 Umetnost in znanost v renesančni Evropi
- 210 Reformacija, vojna in razsvetljenje
- 222 Vrhunec osmanske moči
- 228 Poezija in oblast v Safavidskem cesarstvu
- 232 Kultura v času zadnje korejske dinastije
- 236 Kitajsko obdobje blaginje
- 244 Zadnji dnevi samurajev
- 254 Veličastnost mogulske Indije
- 260 Vzpon Maratskega cesarstva
- 262 Beninski trgovski imperij
- 266 Etiopija in krščanski svet
- 268 Evropski naseljenci v Novem svetu

INDUSTRIJA IN NEODVISNOST

1750–1900

- 272 Rojstvo industrijske dobe
- 282 Francoska revolucija in republika
- 286 Propad Avstrijskega cesarstva
- 288 Rusija pod Romanovimi
- 290 Dirka za afriške imperije
- 294 Sikhovsko cesarstvo
- 298 Britanska vladavina v Indiji
- 302 Ponovno odpiranje Japonske
- 308 Nemiri na Kitajskem v poznem cesarskem obdobju
- 314 Kolonialni spopadi v jugovzhodni Aziji
- 316 Tihomorsko raziskovanje in širitev
- 318 Naseljenci v Avstraliji in na Novi Zelandiji
- 320 Revolucija v Latinski Ameriki
- 322 Izročilo in vojna v Severni Ameriki
- 328 Rojstvo Združenih držav

KRČENJE SVETA

1900 DO DANES

- 340 STOLETJE LETENJA
- 344 MNOŽIČNI PREVOZ
- 350 ZABAVANJE SVETA
- 354 BOJEVANJE V SVETOVNIH VOJNAH
- 360 BOJ PROTI BOLEZNIM
- 364 ŽIVLJENJE POD REVOLUCIJO
- 366 ZAHODNJAŠKI DOM
- 372 LJUDSKA MODA
- 376 VESOLJSKA DOBA
- 380 TEHNOLOGIJA SODOBNEGA VOJSKOVANJA
- 382 POVEZOVANJE SVETA
- 384 STVARNO KAZALO
- 397 ZAHVALE IN VIRI

دشمن خراب
 بسم سپهر خراب
 شک دو مرغ آمده دیر یکدگر
 کت وزیر ای ملک روزگار
 وز دل شاه تافیه شایک
 کویم اگر کشته بود آموزگار

PREDGOVOR

Ohranitev predmetov iz preteklosti, ki jih je izdelal človek, obdaja nenavadna čarobnost. Kos nakita, čaša, meč ali sandala, ki so pogosto naključno preživeli splošno plimo pozabe, po svoje premoščajo tok let, ki nas ločuje od sveta naših prednikov – pa naj gre za prebivalce starega Egipta ali Rimskega cesarstva, mehiške Azteke ali japonske samuraje. Zbirka takih artefaktov lahko plastično predstavi že zdavnaj izgubljeno civilizacijo, njeno vsakdanje življenje, umetnost in kulturo, načine vojskovanja, trgovanja in izvajanja obredov ter verovanja.

Številni predmeti so iz starih časov prišli k nam skozi obrede, povezane s smrtjo. Naše poznavanje starih Egipčanov, na primer, bi bilo veliko siromašnejše brez njihovih običajev pokopavanja osebne lastnine skupaj s pokojnikom. Izbrano okrasje ter oprema palač in svetišč je še en bogat vir ohranjenih artefaktov. Zahvaliti se moramo tudi želji ljudi, da zapišejo velike dogodke svojega časa, ki nam je dala Trajanov steber v Rimu in tapiserijo iz Bayeuxa. Nekateri predmeti, kot so starogrški in starorimski kipi, so bili ustvarjeni v čast junakov ali bogov. Drugi, na primer japonski samurajski oklep in zlati kipi iz zahodnoafriškega Ašantskega kraljestva, so primerki odličnega rokodelstva. Nekateri so postali znamenite uganke. Tak primer je kamen iz Rosette, s katerim so učenjaki na koncu razvozlati egipčanske hieroglife.

Predmeti so zlasti pomembni, kadar pričajo o človeških družbah, ki niso zapustile pisnih sledi, kot so bili lovci in kmetovalci neolitske dobe. Prav tako so bogat vir informacij o manj davni preteklosti. Zgodovinski dokumenti, kot sta angleška Magna charta in ustava Združenih držav, živijo naprej kot osnova sedanjega političnega delovanja, pa tudi kot fizični predmeti, ohranjeni za naslednje rodove. Wattov parni stroj je mešanica praktične razumnosti, veščine in osnovne znanosti, ki je pospešila industrijsko revolucijo, medtem ko nas Fordov model T prenese nazaj v začetke sodobne motorizirane družbe.

Predmeti iz vseh obdobj, zbrani v tej knjigi, ustvarjajo presenetljivo celovito podobo človeške zgodovine in njenega razvoja od kamnitega orodja do vesoljskih poletov. Prav tako nas popeljejo na osupljivo potovanje skozi nenehno spreminjajoče se faze človeške pustolovščine.

R. G. GRANT

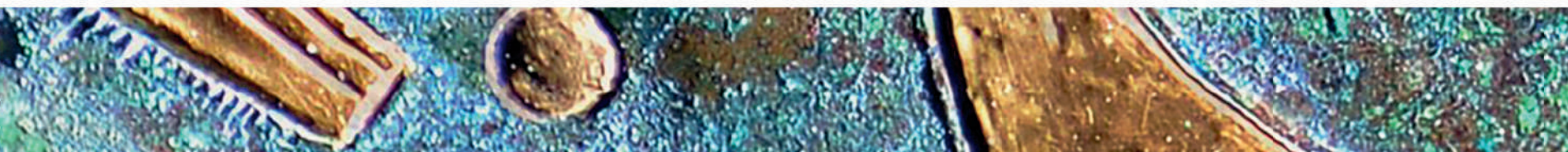
Perzijsko življenje

Ta perzijski iluminirani rokopis je iz knjige pesmi, dokončane leta 1548. Umetnik je z živimi barvami ustvaril podobe, ki prikazujejo vsakdanje življenje, vključno s slogom oblačenja in arhitekturo.

مشاهد آن نایه صید یاب
دید می چون
گفت بدستور چه دم میر بند
صفت صخر می که

Pred približno 11.700 leti se je z dvigom temperatur vegetacija spremenila, ledene plošče so se stalile, ljudje pa so sprejeli nove načine življenja, ponekod tudi kmetijskega. S širjenjem kmetovanja in naselbin se je število prebivalstva povečalo in pojavile so se tehnologije, kot sta obdelava kovin in monumentalna gradnja. V letih 3000–1000 PR. N. ŠT. so v Mezopotamiji, Egiptu, Sredozemlju, dolini Inda, na Kitajskem, v Mezoameriki in andski Južni Ameriki nastale prve znane civilizacije z mesti in pisavo.

ZGODNJE DRUŽBE

20.000–700 PR. N. ŠT.

PRVI LJUDJE OBLIKUJEJO SVET

Za izjemen uspeh človeštva je zaslužna naša domiselnost pri snovanju kulturnih načinov za premagovanje naših telesnih omejitev. Prvo kameno orodje se zdi okorno, vendar je bilo začetni korak na poti k računalnikom, Luni in še dlje. Na tej poti smo razvili jezik, ki je omogočil širjenje znanja, veščin in idej.

Naseljevanje ▽

Ogromna neolitska vas Catalhöyük v Turčiji je imela tesno strnjene hiše, v katere se je vstopalo po lestvi skozi streho. Glavni prostori so imeli ognjišče, kredence, klopi ter podije za sedenje in spanje. Stene so bile pogosto poslikane z biki.

Naši najstarejši predniki so se najprej razvili v Afriki. Pred približno 3,3 milijona leti so iznašli kameno orodje, verjetno zato, da so razbijali kosti zaradi kostnega mozga. Tako se je začelo obdobje, imenovano kamena doba, ki ga delimo na paleolitik, mezolitik in neolitik. Pred približno 1,7 milijona leti so se paleolitski ljudje razširili v Azijo in Evropo ter se pozneje naučili loviti in nadzorovati ogenj. Sočasno je obstajalo več vrst, vključno s *Homo sapiensom* (sodobni človek), ki se je pojavil v Afriki kakih 300.000 let PR. N. ŠT. in se križal z drugimi vrstami – zlasti

z neandertalci – ko se je po letu 100.000 PR. N. ŠT. širil po Aziji, Avstraliji in Evropi. Čeprav so neandertalci, tako kot mi, pokopavali svoje mrtve, skrbeli za ostarele in bolne ter ustvarjali umetnine, je okrog leta 40.000 PR. N. ŠT. ostala le naša vrsta in se do leta 12.000 PR. N. ŠT. razširila v obe Ameriki.

PRVI KMETOVALCI

Do približno leta 9600 PR. N. ŠT. se je ledena doba končala in svetovno podnebje je postalo podobno današnjemu. Na novo dostopni viri so skupnostim na nekaterih območjih omogočili stalno naselitev

namesto seljenja v iskanju hrane v različnih letnih časih. Nekatere rastlinske in živalske vrste so ljudje tako intenzivno izkoriščali, da so jih uspeli nadzorovati, kultivirati in udomačiti. Ker je zaradi kmetovanja in ustaljenega načina življenja število prebivalcev naraščalo, so se neolitski kmetovalci razširili na nova območja.

Stalno naseljene skupnosti so ustvarile razvejene mreže izmenjave in tako dostopale do virov od drugod. Eksotični predmeti, kot so žlahtni kamni in kovine, so postali zelo iskani, saj so nastajajoči voditelji z njimi kazali svojo avtoriteto.

Skrivnostna izrezljana krogla

Ne vemo, zakaj so na severovzhodu Škotske iz kamna klesali krogle, vendar večšina, ki je bila za to potrebna, kaže, da so bile izjemno cenjene.

TEHNOLOGIJA IN INOVACIJE

Najzgodnejše znano orodje je bilo kameno. S kamenimi rezili so lahko ljudje v orodje oblikovali druge materiale, na primer les. Skozi več sto tisoč let je orodje postalo bolj specializirano, oblikovano za določene naloge, med materiale, ki so jih obdelovali, pa so vključili glino, usnje, vlakna, živalske lupine in oklepe ter pozneje kovine.

PRVO ORODJE

Pestnjak

Prvo kameno orodje, ki je nastalo pred približno 3,3 milijona leti, je imelo eno preprosto rezilo. Pestnjak izpred približno 1,65 milijona let je bil skrbno oblikovano orodje za kopanje, rezanje in splošno rabo.

oster rob
za rezanje

udoben
oprijem za
držanje v roki

konica
za kopanje
in vrtnanje

JEDRO REZILA

NEOBLIKOVANO REZILO

POČENO REZILO

Jedro in rezila iz obsidiana

Sodobni človek je izumil dolgo tanko rezilo, ki ga je uporabljal za rezanje ali ga preoblikoval za druge namene. Iz enega jedra je bilo mogoče odklesati veliko majhnih rezil.

LOV

izdolben spodnji
del za pritrnitev
na ročaj

zazobek

nastavek za pritrnitev
na pušično palico

Kloviška ost

V severnoameriški kloviški kulturi so izdelovali elegantne osti za kopja, ki so jih med lovom lučali v bizone in mamute. Ta primerek so našli v mamutovem okostju.

Harpuna z zazobki

Ribolov, ki se ga je lotil prvi sodobni človek, je po zadnji ledeni dobi postajal čedalje pomembnejši. Med ribiško opremo najdemo trnje in harpune iz lesa, kosti in rogov, mreže ter domiselne pasti.

Pušične osti iz kremena

Lok in puščica za ubijanje plena z varne razdalje sta se pojavila v poznem paleolitiku. Poznejši časi so prinesli številne izboljšave njune učinkovitosti, kot so te pušične osti z zazobki, s katerimi so se bolje zagodile v plen.

PRVA ŽAGA

okrušeni rob,
ki tvori vrsto
zobcev

Egipčanska žaga

Čeprav so ljudje še naprej izdelovali nekatera večnamenska orodja, se je sčasoma razširilo orodje za posebne namene. Ta odlitek zgodnje egipčanske žage, izdelane okrog leta 3000 PR. N. ŠT., je primerek takega specializiranega orodja.

SEKIRE

vodoravno
nasajeno rezilo

močno rezilo

zglajena
površina

Neolitska sekira iz diorita

V poznejši kamni dobi po letu 10.000 PR. N. ŠT. so ljudje razvili nove tehnike ter z brušenjem in glajenjem trdega kamna izdelovali sekire za podiranje dreves in druge namene.

luknja za pritrnitev
na ročaj

Kamena sekira z luknjo za ročaj

Medtem ko so se v 3. tisočletju PR. N. ŠT. v Evropi razširili kovinski predmeti, so drugi izdelovali posnetke iz kamna, pa ne kot praktično orodje, temveč kot prestižne modne kose.

KMETIJSTVO

Prvi srp

Ko so žita postala pomemben del prehrane, so za žetje izumili srp. Z njim so tudi rezali trstičje za izdelavo preprog in košar ter za gradnjo bivališč.

zagozda
iz vejice,
ki preprečuje
premikanje

starodavni
prelunjsani
obtežilnik
iz prodnika

sodobna
kopija palice

vrsta vstavljenih
rezilic iz kremena

ročaj iz kosti

Palica za kopanje

S takimi palicami so izkopavali gomolje in delali luknje za sajenje semen in čebulic. Kamniti obtežilnik na palici je povečal silo podiranja.

okrasna
jelenova
glava

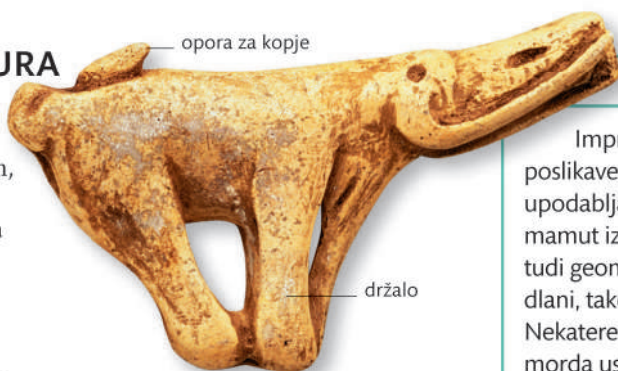
vezava iz
usnjenih trakov

Mezolitško kameno orodje

Težko kameno orodje je služilo različnim namenom; s tesačo so, na primer, oblali in obrezovali les, s krampom pa morda izkopavali rastline ali odbili školjke s skal.

UMETNOST IN KULTURA

V številnih delih sveta se je v poznem paleolitiku razcvetela umetnost, vključno s slikarstvom, graviranjem in kiparstvom. V tem času je prišla v rabo žgana glina, ki je skupaj s tkaninami iz rastlinskih vlaken postala zelo uporabno sredstvo za poznejše umetniško izražanje. Vsaj od leta 9500 PR. N. ŠT. naprej so ljudje ustvarjali kamene spomenike, pogosto v obredne namene (gl. na primer Stonehenge, str. 40).

Metalnik kopja v obliki mamuta

Ta prefinjeni metalnik kopja iz Francije, izrezljan iz kosti, združuje praktično rabo z umetniško tenkočutnostjo do naravnega sveta.

JAMSKA UMETNOST

Impresivne paleolitske jamske poslikave, najdene v Franciji in Španiji, upodabljajo živali, kot sta ta konj in mamut iz francoskega Lascauxa, pa tudi geometrijske oblike, pike in odtise dlani, tako vgravirane kot naslikane. Nekatere od starejših umetnin so morda ustvarili neandertalci. Namen te umetnosti ni znan, morda pa se je uporabljala v iniciacijskih, verskih ali magičnih obredih.

DOMAČE ŽIVLJENJE

Nomadski ljudstva, vključno z večino lovcev nabiralcev, so na splošno imela malo lastnine. Ustajene in kmetijske skupnosti pa so se pogosto zanašale na vrsto različnih tehnologij, kot so krhki lončarski izdelki in žrmlje (mlinski kamni). Po letu 11.500 PR. N. ŠT., ko se je po svetu razvilo več ustaljenih skupnosti, so se predmeti namnožili.

TKALSKI GLAVNIK

GLINENI OBTEŽILNIK ZA STATVE

Tkalska oprema

Tkanje na preprostih statvah se je začelo v obdobju neolitika. V Indiji in Južni Ameriki so uporabljali bombaž, v zahodni Aziji in Evropi pa lan in druga rastlinska vlakna. Bolj zapletene statve, svila ter volna alpak in ovac so prišli v rabo pozneje.

LOPATICA

ŽLICA

VILICE

okrašen ročaj

podlaga iz trdega kamna

mlevni valjček iz peščenjaka

Jedilni pribor iz kosti iz Čatalhöyük

Prehod na ustaljeno življenje in kmetijstvo je na številnih območjih prinesel spremembe v prehrani ter s tem povezan razvoj novih pripomočkov za kuhanje in uživanje hrane.

Mlevno orodje

Žita (tudi semena in oreščke) so mleti v moko, iz katere so pripravljali kruh ali kuhali kašo. Mletje na žrmlje je postalo naporno vsakdanje opravilo številnih žensk.

LONČENINA

značilen valovit rob

nalepljeni okraski

Posoda iz poznejšega jomona

Lončenino so neodvisno izumili velikokrat, v različnih delih sveta. Najstarejše posode, vključno z jomonskim, izvira iz poznopaleolitske vzhodne Azije.

vrezani vzorci in vtisi, narejeni z vrstico

značilno conirano okraševanje

zvončasta oblika čaše

Posoda iz kulture zvončastih čaš

Po letu 2900 PR. N. ŠT. je v nekaterih delih Evrope obstajala kultura zvončastih čaš, izdelanih v obliki na glavo obrnjene zvonca.

vrezani okraski

fiksna os

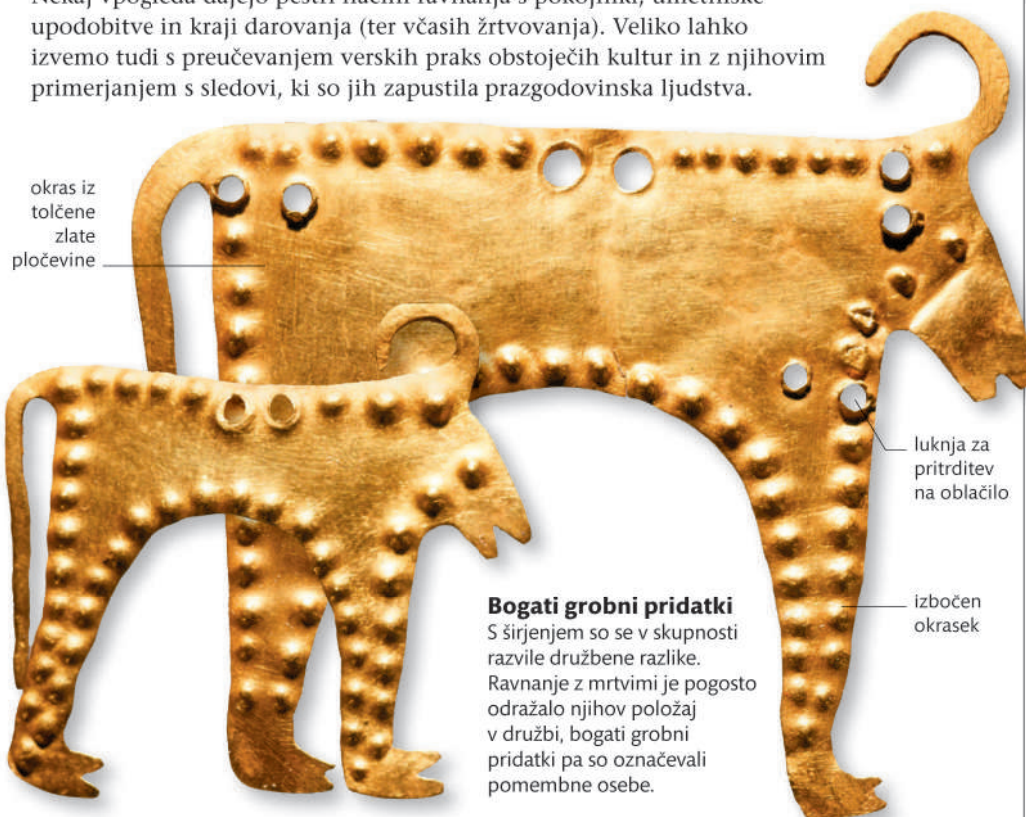
polno kolo

Posoda v obliki voza

Prevoz na kolesih z vlečnimi živalmi, ki so ga izumili v 4. tisočletju PR. N. ŠT., je korenito spremenil delo, saj je prevažanje težkih ali velikih tovorov postalo lažje. To posodo so našli v vzhodni Evropi.

VEROVANJA IN OBREDI

Verovanj ljudstev, ki so živela pred izumom pisave, ne poznamo. Nekaj vpogleda dajejo pestri načini ravnjanja s pokojniki, umetniške upodobitve in kraji darovanja (ter včasih žrtvovanja). Veliko lahko izvemo tudi s preučevanjem verskih praks obstoječih kultur in z njihovim primerjanjem s sledovi, ki so jih zapustila prazgodovinska ljudstva.

okras iz
tolčene
zlate
pločevine

luknja za
pritržitev
na oblačilo

izbočen
okrasek

Bogati grobni pridatki

S širjenjem so se v skupnosti razvile družbene razlike. Ravnanje z mrtvimi je pogosto odražalo njihov položaj v družbi, bogati grobni pridatki pa so označevali pomembne osebe.

PLOŠČA IZ SKRILAVCA

POKROV KAMNITE KRSTE
ALI GROBNICE

Pokopna umetnost

Na nekaterih evropskih poznoneolitskih megalitskih grobovih stojijo kamni geometričnih oblik. Te so morda imele nekakšen verski pomen. Včasih se pojavljajo tudi na povezanih grobnih pridatkih, kot so plošče iz skrilavca, ki so jih našli v južni Španiji in na Portugalskem.

pogrebni vzorec, viden
le pokojniku v grobu

poteze, oblikovane
v obarvanem
mavcu

kavrija
namesto
oči

na mestih,
kjer je mavec
odpadel, je
vidna lobanja

Mavčna glava iz Jerihe

V delih zgodnjeneolitske zahodne Azije so nekatere pokojnike pokopali pod hišnimi tlemi; nekaterim so odstranili lobanje in na njih oblikovali poteze živega človeka, morda za rabo pri obredih, namenjenih prednikom.

Činčorska mumija

Nekatere kulture so pokojnike mumificirale; najstarejša je bila južnoameriška činčorska, približno 5000 let PR. N. ŠT. Meso so odstranili, kosti znova sestavili in v kožo položili nazaj.

z rastlinami
napolnjena
notranjost

glinena maska

ČLOVEŠKI KIPCI

Poznoneolitski kipec

Kamene kipce so izdelovale kulture po vsem svetu. Nekateri so se uporabljali pri obredih, drugi pa so služili kot okras, izraz družbenega položaja ali igrača.

nakazane
roke

reža za
namestitev
kipca

Venerini kipci

Ti ženski kipci iz poznopaleolitske Evrope so znani kot Venerini kipci. Izdelani so iz mamutovih oklov, kamna in žgane gline. Imajo močno poudarjene boke in prsi ter so po navadi brez obraza. Njihov namen še vedno ni jasan.

glava brez
obraznih
potez

ŽGANA
GLINA

majhna
roka

poškodovan del

poudarjena
zadnjica

redko
upodobljeni
lasje ali
pokrivalo

drobne roke
počivajo na
prsih

majhne
koničaste
noge

APNENEK

MAMUTOVA
SLONOVINA